

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE.....	9
TESTA: CAPO; CAPELLI; PELO; FACCIA; VISO; FRONTE; OCCHI; NASO; CIGLIA; ORECCHI; BOCCA; LABBRA; DENTI; MUSO; BARBA; BAFFI; LINGUA	17
Modi di dire: TESTA.....	17
Modi di dire: CAPO	36
Modi di dire: CAPELLO	41
Modi di dire: PELO	45
Modi di dire: FACCIA.....	49
Modi di dire: VISO	53
Modi di dire: FRONTE	55
Modi di dire: OCCHIO	57
Modi di dire: NASO	78
Modi di dire: CIGLIO	83
Modi di dire: ORECCHIO	84
Modi di dire: BOCCA.....	90
Modi di dire: LABBRA	96
Modi di dire: DENTE	98
Modi di dire: MUSO	102
Modi di dire: BARBA.....	104

Modi di dire: BAFFI	107
Modi di dire: LINGUA.....	108
BUSTO: GOLA; COLLO; PETTO; SENO; COSTOLA; SPALLE; SCHIENA; SPINA; PANCIA; SESSO; CULO	112
Modi di dire: GOLA.....	112
Modi di dire: COLLO.....	114
Modi di dire: PETTO (<i>BUSTO</i>)	117
Modi di dire: SENO	119
Modi di dire: COSTOLA.....	119
Modi di dire: SPALLA	120
Modi di dire: SCHIENA	126
Modi di dire: SPINA.....	127
Modi di dire: PANCIA (<i>L'ADDOME</i>)	128
Modi di dire: SESSO.....	130
Modi di dire: CULO	130
BRACCIO: GOMITO; POLSO; MANO	133
Modi di dire: BRACCIO.....	133
Modi di dire: GOMITO.....	142
Modi di dire: POLSO	144
Modi di dire: MANO.....	145
MANO: PALMO; DITA; POLLICE; UNGHIE.....	164
Modi di dire: PALMO	164
Modi di dire: DITO.....	165

Modi di dire: POLLICE	169
Modi di dire: UNGHIA.....	170
PIEDE; GINOCCHIO; GAMBA; CALCAGNO.....	173
Modi di dire: PIEDE.....	173
Modi di dire: GINOCCHIO	175
Modi di dire: GAMBA.....	176
Modi di dire: CALCAGNO	181
ORGANI: CERVELLO; CUORE; POLMONI; STOMACO; RENI; FEGATO	183
Modi di dire: CERVELLO.....	183
Modi di dire: CUORE	187
Modi di dire: POLMONE	194
Modi di dire: STOMACO.....	195
Modi di dire: RENE.....	197
Modi di dire: FEGATO	198
ALTRI COMPONENTI: CORPO; SCHELETRO; OSSO; MUSCOLO; PELLE; SANGUE; CARNE; NERVO.....	200
Modi di dire: CORPO	200
Modi di dire: SCHELETRO	204
Modi di dire: OSSO	204
Modi di dire: MUSCOLO.....	208
Modi di dire: PELLE.....	209
Modi di dire: SANGUE.....	216
Modi di dire: CARNE	222

Modi di dire: NERVO	226
Bibliografia generale.....	229

CUVÂNT ÎNAINTE

Expresiile idiomatice vin să confere oricărei limbi o savoare aparte. Cu cât sensul acestora e mai îndepărtat de sensul literal, cu atât folosirea acestor expresii este mai plină de provocări. Limba italiană abundă în expresii aparent ciudate sau amuzante, dar a căror origini oferă informații surprinzătoare despre cultura și civilizația italiană.

Nu se întâmplă întotdeauna ca, într-o propoziție, înțelesul cuvintelor luate individual să coincidă cu sensul global al propoziției. Din punct de vedere semantic, o expresie idiomatică se caracterizează, așadar, prin sensul său non-compozițional, ceea ce înseamnă că sensul expresiei nu rezultă din sensurile inițiale ale elementelor componente adăugate unul altuia, ci că îmbinarea de cuvinte aduce un sens nou, diferit de acestea¹.

Semnificația expresiei „*Giovanni si è bevuto il cervello*” nu este aceeași cu semnificația separată a cuvintelor individuale, decât dacă se face referire la descrierea unei scene dintr-un film de groază, în care protagonistul, pe nume Giovanni, își bea creierul. În limbajul uzual, expresia înseamnă „*Giovanni è diventato stupido e si comporta in maniera illogica*” – Ion a început să se prostească și se comportă aiurea; și-a băut

¹ Lamiroy, Béatrice, „Les expressions figées : à la recherche d’une définition” (Expresiile fixe: în căutarea unei definiții), *Zeitschrift für Französische Sprache und Literatur*, vol. 36, 2008, pp. 85–99 (accesat la 1 octombrie 2020)

mințile”. Fraza *Bersi il cervello* este o expresie: o propoziție compusă din cuvinte a căror semnificație finală nu corespunde sensurilor obișnuite ale cuvintelor componente. Se poate spune că expresiile idiomatice se definesc prin construcții semantice, care trebuie luate laolaltă și receptate ca un tot indisolubil.

Unii lingviști consideră îmbinările de cuvinte care sunt sinonime cu un singur cuvânt ca fiind locuțiuni, chiar dacă sunt metaforice, ca în exemplul: *nod în papură* pentru *cusur*².

După alți lingviști, expresia idiomatică nu este neapărat metaforică, ci este suficient ca sensul ei să nu poată fi dedus prin analiza morfemelor sale, să nu poată intra într-o construcție mai mare și să nu poată fi tradusă literal în altă limbă. Așa se întâmplă, în franceză, cu binecunoscuta expresie verbală impersonală *il y a „este, există”* (lit. „el acolo are”³).

Se poate spune, despre expresiile idiomatice că sunt acele îmbinări de cuvinte stabile și metaforice, care presupun un amestec nedefinit al unor elemente precum: intraductibilitate, fixitate, unitate semantică, specificitate, transfer de sens, expresivitate⁴. Transferul semantic se realizează la nivelul tuturor elementelor componente și contopirea lor face ca sensul construcției să fie unul non compozițional⁵.

În urma aborrdării unei analize comparative la nivelul unor expresii idiomatice legate de corpul uman, patru caracteristici sunt, așadar, definitorii în identificarea lor, respectiv: indestructibilitatea, imposibilitatea de a deduce sensul unității

² Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Mic dicționar de terminologie lingvistică*, Editura Albatros, București, 1980, p. 275.

³ Dubois, Jean *et al.*, *Dictionnaire de linguistique* (Dicționar de lingvistică), Paris, Larousse-Bordas/VUEF, 2002, p. 213.

⁴ Liviu Groza, *Despre locuțiuni și expresii*, în revista *Limbă și literatură*, Vol II/1990, pp. 139-145.

⁵ Alina Podaru, *Idiomaticitatea și expresiile idiomatice în italiană și română*, <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1063/pdf>

din suma sensurilor elementelor componente, înțelesul figurat și intraductibilitatea mot a mot⁶.

De cele mai multe ori, expresiile idiomatice folosesc sensuri și imagini figurate, care își au originile în limbajul poetic, în tradiții, în istorie, în religie, literatură, sau chiar în cinema și publicitate. Astfel, de exemplu, prin expresii idiomatice, putem avea o anumită percepție asupra unei companii sau asupra obiectului său de activitate; tot astfel, ne putem îmbunătăți abilitățile de comunicare, prin învățarea folosirii unor structuri adecvate, întrucât, folosirea expresiei potrivite la momentul potrivit poate face diferența de substanță între participanții la o discuție.

Filosofii greci considerau că proverbele și expresiile reprezentau modelele lingvistice prin care oamenii transmiteau graiul zeilor. Aristotel credea chiar că înțelepciunea filozofiei antice se exprima prin proverbe și expresii.

Am încercat, pe cât posibil, să surprind distincția între expresii idiomatice și proverbe, pentru că proverbul implică întotdeauna un principiu didactic și moral, un avertisment, o sugestie sau o maxima, care provine din experiență, fapt pentru care proverbele sunt depozitare ale înțelepciunii popoarelor. Spre deosebire de proverb, zicala, zicerea este, de cele mai multe ori, o „comparație scurtată”, o metaforă simplificată⁷.

Cartea de față își propune abordarea unui câmp semantic limitat la cuvintele care definesc **părți externe sau interne ale corpului uman**. De aceea, materialul a fost structurat în 7 capitole tematice, cuprinzând 55 de cuvinte explicate, pornind de la o anumită zonă de reprezentare semantică de referință. Pe alocuri, expresiile sunt explicate și cultural.

⁶ Silvia Baltă, *Despre expresiile idiomatice*, <http://www.asociatia-profesorilor.ro/despre-expresiile-idiomatice.html>

⁷ De exemplu: *a fi lent precum un melc* devine *a fi un melc*.

Din selecția pe care am efectuat-o, este ușor de observat că multe dintre valorile atribuite părților corpului sunt similare în limba italiană și în limba română. În unele cazuri, anumite semnificații sunt atribuite, doar în italiană sau numai în română, anumitor părți ale corpului. Explicații legate de diversitatea expresivă a celor două limbi, cu accent pe acest tip de limbaje necesită studii mai aprofundate, în special cu privire la originile lor, care ar putea oferi clarificări suplimentare cu privire la semnificația lor.

Cartea se dorește a fi un instrument de lucru util studenților de la secțiunea de italiană, aflați la nivel elementar, intermediar și avansat.

În completare, a fost elaborat un suport de seminar, în care noțiunile teoretice dezvoltate în acest glosar de expresii idiomatice își găsesc aplicabilitatea practică. Pentru fiecare dintre cele șapte secțiuni, există un grupaj de exerciții menite să faciliteze abilitatea studentului de a opera cu aceste construcții idiomatice în diferite contexte.

Pentru o încadrare mai eficientă în peisajul lingvistic al limbii italiene, am preluat explicațiile din *Vocabolario Treccani*⁸, așa încât delimitarea contextelor semantice să fie evidentă, dar să și ajute în extrapolarea aplicațiilor la nivelul particularizării unor structure paralele și a explorării subtile a categoriilor omonime.

Nu în ultimul rând, asocierile cu limba română, traducерile, corespondențele, echivalarea unor expresii idiomatice, aforisme și proverbe sunt concepute cu intenția de a extinde abilitatea studenților de a fructifica valențele expresive ale limbii italiene atât în scris, cât și la nivelul comunicării orale.

⁸ *Vocabolario della lingua italiana Treccani*, diretto da A. Duro, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 5 voll., (2008) www.treccani.it